

O PODRIJETLU IMENA RAGUSA

Orsat Ligorio

1 Uvod

Za ime se *Ragūsa* misli da je nepoznata podrijetla. Iako u stručnoj literaturi postoje različita tumačenja, konačnoga rješenja nema. Nedavno su neki stručnjaci za albanski jezik predložili da potječe od praalbanskoga *rāguša što znači »grožđe«. U ovome ćemo članku ispitati tu teoriju.

Ragusa se, i u geografskome smislu, našla na granici stvarnoga i nestvarnoga. Nedaleko su Grci u tajnim obredima čistili stare bogove; nedaleko su Teuta i Gencije odolijevali Rimljanima koji su bili posegli za Ilirijom. No, uzalud: sva je Ilirija uskoro postala rimska. Nakon što je Carstvo podijeljeno Ragusa se našla na bizantskoj strani. U neredu su se prvih stoljeća nove ere, makar u prolazu, na tom području zatekli i Goti i Kelti i Slaveni. Prestravljeni dolaskom Slavena Rimljani su iz obližnjega grada Epidaura pobjegli na mjesto na kojemu je onda sagrađena Ragusa.¹

Svoj su novi dom Rimljani nazvali *Lau* što je prema Porfirogenetovoj vijesti u dijalektu Epidaura bilo isto što i lat. *lābes* »hrid, stijena«. Potom se to ime putem fonetske korupcije promijenilo u *Ragūsa*. Ta je nevjerojatna priča u okviru antičke znanosti o jeziku posve prihvatljiva: Rimljani su promjenu, koja je inherentna svakom prirodnom jeziku, tumačili putem kvarenja starijih u nove oblike.

Zanimljivo je s druge strane da je *Ragūsa* zaista jedna od rijetkih riječi s Balkana koja je prodrla u engleski jezik u obliku *argosy* »trgovački brod« i da se često nalazi u Shakespearea.² No, otkad je Porfirogenet služeći se saznanjima antičke lingvistike ustvrdio da *Ragūsa* potječe od lat. *lābes* u raspravi se o stvarnom podrijetlu imena učvrstila ideja o latinskome prapodrijetlu te riječi. Stari su Dubrovčani bili uvjereni da potječu od Rimljana isto kao što su Rimljani bili uvjereni da potječu od Trojanaca.³

Ta ideja nije općinila samo Dubrovčane nego i mnoge znanstvenike. Na koncu se od nje ipak odustalo pod optužbom romantičarskoga vizionarstva. Uto je poznati romanist i etimolog Petar Skok pokušao otkriti odakle *Ragūsa* zaista potječe. Svoj je neuspjeh sažeo u *Etimologijskome rječniku* (1973:98): »Što znači Ragusa, to se danas još ne može znati«.

¹Cf. Konstantin VII Porfirogenet, *De administrando imperio*, c. 29.

²Cf. Henrik VI 3, 2, 6; *Mletački trgovac* 1, 3; *Ukročena goropadnica* 2, 1.

³Cf. Ilija Crijević, *Ode in Ragusam*, vv. 1-4: *Ocelle mi Ragusa, ocelle mi patria / Soli marisque, quod solum omne circuit, / Propago vera, verior colonia, / Bis prolesque Quiritium.*

2 Teorija o albanskome podrijetlu

Nedavno su, kao što prije rekosmo, Bardhyl Demiraj (2008), Eric Hamp (2000) i Vladimir Orel (1998) predložili da *Ragūsa* potječe od praalbanskoga *rāguša »grožđe«. Do te je ideje izvorno bio došao Eqrem Çabej; on je uočio da *Rrush* »Dubrovnik« i *rrush* »grožđe« u modernom albanskome zvuče isto.⁴

Palb. *rāguša je sasvim sigurno posuđena iz grčkoga i u vezi je s grč. ῥάξ, ῥᾱγός »grožđe«. Ta riječ opet podsjeća na lat. *racemus* »grozd« i mac. ῥάματα »grožđe«. Radi se o prastaraj riječi neke ne- i predindoeuropske civilizacije koja se obično zove mediteranskom. Jezik se te civilizacije prostirao preko Grčke, a možda i Male Azije, Epira i Italije. Na tom se području govorio prije dolaska grčkih plemena. Po dolasku su Grci posudili riječi za stvari kojih u indoeuropskoj pradomovini nije bilo: (F)ἔλαία »maslina«, πύργος »toranj«, θάλασσα »more« itd. Posudili su i riječi koje se tiču uzgoja vinove loze: (F)οἶνος »vino«, ἄμπελος »loza« i, naravno, ῥάξ »grožđe«.

Struktura je mediteranskoga jezika manje-više nepoznata. Saznanja se uglavnom osnuju na strukturi riječi za koje se pretpostavlja da su iz njega posuđene. Iako su neki sufixi i slične stvari jasni, najveći je dio mediteranskoga jezika nepoznat.⁵ Bez obzira se na to tvrdnja da *Ragūsa* potječe od palb. *rāguša ne može odbaciti bez boljšega razloga. Iako se na prvi se pogled čini da se radi o vrlo sličnim riječima, dublje u strukturi ima problema:

Rod Palb. *rāguša je imenica muškoga (*m.*) dočim je *Rrush* »Dubrovnik« ženskoga (*f.*) roda. To znači da bi trebalo pretpostaviti palb. **rāgušā f.*, a ne **rāguša m.* Takve su promjene u praalbanskome dosta rijetke, ali nisu bez primjera, cf. alb. *lapë f.* »list« i lit. *lāpas m.* »id.«, grč. *lopós m.* »školjka«.

Broj Palb. *rāguša je singular dočim je alb. *rrush* »grožđe« plural i prema tome potječe od palb. *rāgušai, a ne *rāguša. Ova je informacija bitna jer bismo očekivali da će Rimljanin grad koji se zove *rāgušai po principu fonetske ekonomije interpretirati kao *Athēnae*, *Faesulae* i sl. Umjesto toga imamo *Ragūsa*.

Akcentat Budući da ima nulti nastavak, alb. *rrush-0* je mogao postati jedino od neke riječi koja nije bila naglašena na zadnjem slogu. U praalbanskome je ta riječ prema tome bila baritonon ili, još preciznije, proparoksitonon (s akcentom na trećem slogu od kraja). Porfirogenet Ragusu zove Ῥαούση, s akcentom na drugome slogu od kraja. Na drugome je slogu od kraja i u latinskome imenu *Ragūsa* gdje naglasak prema pravilu pada na dug predzadnji slog. Da su Rimljani zaista posudili palb. *rāguša, u latinskome bi ta riječ pravilno imala akcent na trećemu slogu od kraja (*Rāgūsa) jer joj je predzadnji slog kratak.

Osim toga, upitno je i *g* koje nestaje u Ῥαούση i pojavljuje se opet u *Ragūsa*. Njegov bi nestanak odgovarao staroalbanskome stanju u kojem su intervokalni okluziv

⁴V. Çabej, E. 1976. *Studime etimologjike në fushë të shqipes*. I-III. Tiranë : Akademia e shkencve e RPS të Shqipërisë. *Rrush* »Dubrovnik« je prvi spomenuo Pjetër Bogdani u latinskoalbanskom spisu *Cuneus prophetarum* II 1. 4, 6.

⁵Mediteranskim su se substratom najviše bavili talijanski lingvisti. Recentniju je studiju napisao Nizozemac Beekes, R. S. P. 2007. *Pre-Greek : The Pre-Greek loans in Greek*. WWW : <http://www.indo-european.nl/>.

nestali, a vokali se još nisu stegnuli. Ali da je tomu tako s kojim bi onda pravom Rimljani obnovili to *g*? To je historijski nemoguće. I kako to da je osnova u riječi *Rag-ūs-a* kratka, a u *palb*. *rāg-uš-a duga?

Ne mogu prema tome nego zaključiti da je teorija o o albanskome podrijetlu imena *Ragūsa* pogrešna.

3 Zaključak

Riječ se u skladu s klasičnom strukturalističkom teorijom proučava u okviru sustava kojem pripada. Ako je to ime, proučava se u sustavu imena. Dubrovačko je područje s prilježnim otocima sustav za sebe.⁶ U njemu nema imena albanskoga podrijetla. Imena su unutar sustava u odnosu s drugim imenima. Prema tome, odgovor se na pitanje odakle potječe *Ragūsa* može naći samo unutar toga sustava. Ja mislim da je u tome smislu osobito važno ime *Grāvōsa* »Gruž«.⁷

Porfirogenet, kako što rekosmo, ne spominje Gruž nego Dubrovnik i zove ga *Ῥαούση*. U ovome je, ja vjerujem, i problem i rješenje. Očividno je da je *Ῥαούση* zapravo Gruž a ne Dubrovnik jer fonološki i morfološki u potpunosti odgovara obliku *Grāvōsa* a ne *Ragūsa*. Porfirogenet se zabunio, i to ne samo u tome: u istoj je glavi zamijenio Epidaur za Salonu! Kako je do zamjene *Ragūsa-Grāvōsa* došlo, lako je shvatiti. Treba imati na umu da je za Dubrovnik Gruž bio ono što je za Atenu Pirej, a za Rim Ostija. Ljudi su iz Raguse na Porfirogenetovu dvoru zapravo došli iz Gravose.

Drugom je prilikom znatiželjni Porfirogenet mogao pitati nekoga putnika što to *Ragūsa* znači. Na to mu je ovaj odgovorio da znači »hrid, stijena«. Želeći etimološki objasniti ovo značenje Porfirogenet je izmislio etimologiju u kojoj je u vezu doveo *Lau* s lat. *lābes*.

Ostaju dakle dva pitanja: odakle potječe *Ragūsa* i što znači *Grāvōsa*? Za *Grāvōsa* naime znamo da potječe Porfirogenetovoga oblika *Ῥαούση* i za *Ragūsa* da znači »hrid, stijena«. Mislim da oblik *Grāvōsa* izvorno potječe od ie. **g^wreHwo-* što također znači »hrid, stijena«. Ako je tako, onda je jasno da su *Ragūsa* i *Grāvōsa* jedna te ista riječ.

U prilog tomu govori to što obje riječi imaju isti sufiks koji je možda srodan s grčkim -ουσ- [os] nejasnoga podrijetla i to što oba imena mogu biti i ženskoga (*Grāvōsa*, *Ragūsa*) i srednjega roda (*Grāvōsium*, *Ragūsium*). To je, čini se, nekakva regionalna crta, cf. *Πιταυρα* i *Epidaurum*, i jedno i drugo u značenju »Cavtat«.

Naposljetku ostaje pitanje odakle je *Rrush*, albansko ime za Dubrovnik. Odgovor je jednostavan: *Ragūsa* nije posuđena iz nego u praalbanski i *mutatis mutandis* se stopila s riječi *rāguša u značenju »grožđe«.

⁶Cf. Karaš, M. 1968. *Toponimia wysp elfickich na Adriatyku*. Warszawa: Ossolineum i Skok, P. 1950. *Sla-venstvo i romanstvo na jadranskim otocima*. Zagreb: JAZU.

⁷Cf. Skok (1931:477).

4 Kratice

Zvezdica označava rekonstruiran ili neposvjedočen, a dvije zvjezdice nemoguć oblik. Alb. je albanski, dalm. je dalmatski, grč. je grčki, ie. je indoeuropski, lat. je latinski, lit. je litavski, mac. je macedonski, palb. je praalbanski.

5 Literatura

1. Alessio, G. 1937. Il nome di Ragusa. *Zbornik lingvističkih i filoloških rasprava A. Beliću*, Beograd, 61--71.
2. Barić, H. 1959. *Istorija arbanaškog jezika*. Sarajevo : Balkanološki institut.
3. Demiraj, B. 2008. Alb. *rrush*, ON Ragusa und Gr. *ῥώξ*. *Evidence and Counter-Evidence*, Amsterdam/New York, 107--120.
4. Filipović, R. 1963. Najstariji izvor za etimologiju engleske riječi *argosy*. *Ivšićev zbornik*, Zagreb, 55--59.
5. Hamp, E. 2000. Greek *wráx*, *wragós*, Albanian *rrush*, and Ragusa. *Ponto-Baltica* 10, 7--11.
6. Ligorio, O. 2007. Pregled razvitka dalmatskih glasova. *Dubrovnik*
7. Migliorini, B. 1931. Di alcuni vocaboli derivati dal nome di Ragusa. *Rešetarov zbornik*, Dubrovnik, 435--439.
8. Muljačić, Ž. 1961. Intorno al toponimo Dubrovnik, Ragusa di Dalmazia. *Riassunti VII congresso internazionale di scienze onomastiche*, Firenze, 119--121.
9. Orel, V. 1998. *Albanian Etymological Dictionary*. Leiden/Boston /Köln : Brill
10. Putanec , V. 1952. Onomastički prinosi na temelju mletačke kronike Martina da Canal. *Anali Historijskoga instituta u Dubrovniku* 171--181.
11. Skok, P. 1931. Les origines de Raguse. *Slavia* 10, 449--498.
12. Skok, P. 1937. Einiges neues aus dem Altdalmatischen und dem Serbo-kroatischen. *Zeitschrift für romanische Philologie* 57, 462--480.
13. Tagliavini, C. 1965. *L'albanese di Dalmazia*. Firenze : Leo S. Olschki.